

ИЛЮСТРИКТУРАТА КАТО НЕКЛАСИЧЕСКИ ФИЛОСОФСКИ ИДИОМ: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРОЕКЦИИ

Кристиян Енчев

Българска академия на науките

Резюме. В настоящия текст-експеримент ще се опитам да мисля в нова посока близостта на илюстриктурата с фигурологията на Боян Манчев откъм „динамични форми, респективно динамични понятия, притежаващи пластичната потенция да изразяват динамични явления, без да ги редуцират“ (Manchev, 2018: 1). Илюстриктурата е динамичен режим на работа на фигурата-форма (динамизираната форма), чрез първата става разбираемо защо и как един фигуративен потенциал може „да се развива и като концептуална възможност“ (Tenev, 2017: 27). Ако фигуративът отваря „потенциалното като потенциално в актуалното“ (пак там: 26), а през илюстриктурата може да бъде мислен и като динамизирана форма, отключваща собственото поле на потенциалност, самоактуализираща се силова виртуалност, то не е ли тъкмо това залог за скачване, за съвместна работа на дюнамис и енергия? И не е ли това добра отправна точка за радикализиране на Кант в динамологична перспектива?¹⁾ Некласическата хипотеза на настоящия ми експеримент е: битийният акт на утвърждаване на езиково значение *илюстриктуративно* сътворява (непредзададена) същност, доколкото съдържа в себе си структурата на повторение, заредено с отклонение.

Keywords: form-figure; figure-form; illustricture; non-classical philosophical idiom

1. Фигура и форма: форма-фигура, фигура-форма

Ще мисля формата като динамична, пластична и устояваща като потенция в иманентната си изменчивост. Защо? Задачата ми е да покажа как може да бъде усвоена в опита динамиката на света, което означава да мислим като такава и динамиката на явленията. Оставяйки в този момент настрана въпроса за историческите и концептуалните аргументи за предимствата на понятието *фигура* и неговите употреби пред понятието *форма*, ще се позова със съгласие, за целите на този текстуален експеримент, на тезата на Боян Манчев, че „бидейки нещо повече от фикционален образ, фигурата участва в самата *фор-*

ма на ставането на смисъла“ (Manchev, 2018: 2)²). Тоест фигурата е мислима като динамизирана форма, която бих предложил също да наричаме, с препратка към Дерида, „трансценденталното на трансценденталното“ (Derrida, 1980). В един друг текст нарекох *илюстриктура* тази игра на въображението и разсъдъка, при която нетрансценденталното (изключеното) може да бъде поставено в позицията на структуриращо и владеещо (отчасти) пробива вътре в самата игра. Имаме нещо като пределно радикализиране на Кант с поставянето на въпроса за „трансценденталното на трансценденталното“ – иманентната изменимост на самото трансцендентално, в която стриктурирането работи скачено заедно с илюстрирането като свръхкритичен опит, като подриване и минаване отвъд стеснената до пример фигура. Това е път за преосмислянето на трансценденталната форма като динамизирана форма, фигура-форма (транс-форма). Понятията *фигура-форма* и *форма-фигура*, които въвеждам тук, разглеждам като векторизирани динамични съотнасяния между фигура и форма: *форма-фигура* е свиването на фигурата до правило, до схема, до актуализация на концептуална потенциалност; *фигура-форма* е динамизирана форма, която иманентно съдържа изменчивостта на правилото за свиване, тя е потенциална в своята отвореност.

2. Трансценденталното на трансценденталното

При определен прочит на работата на илюстриктурата „фигурата се свива – до метафора или нещо друго – и се надхвърля в това свиване, в собствената си илюстрация“: „в понятието като „метафорична потенциалност“ и „метафоричен ефект“ понятието „метафора“ работи *ex post*, свивайки стриктно приложимостта им, но в същото време и със същия жест е разтворено от онова, което е мислено през тях и през конкретните „метафори“ (Tenev, 2017: 27). Но как при една радикализация на Кант, ако такава би била в съгласуваност с настоящия експеримент, външното, което нахлува в трансценденталното поле, е свързано с илюстриктурата така, че да мислим в този модел на работа динамично и неемпирично „трансценденталното на трансценденталното“?

Удвоеното трансцендентално е тематизирано в съчинението на Дерида „*Пощенската картичка. От Сократ до Фройд и отвъд*“ (Derrida, 1980). Там се разглежда неопределеността на зоната между примарния принцип и принципа на удоволствието (метафората за връзка на обувка, която се притяга и отхлабва, е в сила там), като стриктурата е предварителна структура. Излиза, че една „разлациева“³ стриктура дърпа възлите на възбуда (енергии, неопределими според Дерида у Фройд, оставени „да висят във въздуха“, доколкото последният не знае силите на възбуда откъде идват и защо са такива) в полета на „законното“ удоволствие, като второто ниво е едно особено повторение на първото: имаме надскачане в повторението – нещо отвън нахлува, но се движи в структурата на повторение. Въвежда се и *Vorbilden* за

полагани отнапред парадигми и образци. Според мен тук е уместна аналогия с предвиждането на образа и отпращането в пред-образуването, в пред-образа и невъобразимото в основата на образите като възможност на образа и структурна отличимост на повторението (образ на образа). Така, ако стриктурата дърпа възлите на възбуда в полето на „законното“ удоволствие, това поле е едно особено повторение, доколкото нещо външно се движи в структурата на повторението. Нахлуващото отвън попада в стриктуративната динамика на структуриране, тоест вътре в динамиката на стриктурата като „трансценденталното на трансценденталното“ откъм въображението, през което тя работи. Ако структурата е постоянно създавана от стриктурата и затова не е възможно да има структура на стриктурата, тогава е възможно да се твърди, съгласно Дарин Тенев, че „трансцендентална изменимост на трансценденталното“ впримчва емпиричното, но не може да бъде сама просто емпирична“ (цитат от лична кореспонденция). В плана на динамиката на фигурата имаме *единство от повторение и отклонение* – разтварянето на понятия в надскачането на пример изисква модализация, потенциализиране на потенции без предзададеност. Ако въведем тук изреча „сила на автомодализацията“ (Manchev, 2017: 11) с оглед на отварянето на „потенциалното като потенциално в актуалното“ (Tenev, 2017: 26), с това се отнасяме към илюстриктура, моделираща потенциалното. Тоест една динамизирана форма (фигура-форма) претърпява автомодализация, а това е в съзвучие със следната теза на Дарин Тенев, която в модифициран съобразно работата на илюстриктурата вид гласи така: „потенциалността на фигурата по начина, по който моделира *илюстриктуративно* себе си в префигурирането на своята философска употреба, не е предопределена“ (вж. Ibid.: 31)⁴.

3. Междинна равностметка: неklasически перспективи

– Фигурата, в концептуалното си продължение, поражда същност, *сътворява необходимост без предварително зададена необходимост*. По този начин тя самата афектира предходните употреби, изменя ги в момента на повторение с внасянето на разлика със самата себе си.

– Структурата, назовима „предхождащо самоотнасящо повторение“, засяга фигурата в различни планове: на думата, на изреча или на цяла творба (фабула, дискурс), като тази структура, отнесена към формата, осигурява зона на неопределеност, в която (сингуларна) зона концептуална продукция и отваряне на собствената употреба на мислещата самата себе си форма са две скачени движения: свиване (стриктуриране), водещо до опримеряване, но и отместване на формата в самата себе си, отваряне, взривяване на пример и минаване отвъд него. Формата мисли себе си в езика, затова фигурата динамизира формата. Задвижената форма, самотрансформиращата се форма – нея наричам фигура-форма.

4. Приложение: Кантовата употреба на понятието *Gesinnung* и гледната точка в една неklasическа теоретико-моделна проекция

Във *Втората Критика* Кант нарича „дух“ (*Geist*) онова „състояние на съзнанието“ (*Gesinnung*), при което една постъпка се извършва заради закона като мотив (Kant, 1993a: 114). Но това винаги е проблематично, затова остава надеждата чувството за много неизразими неща да бъде включено в захвата на схематизираща функция при оживяването на познавателните способности и задвижването на рефлексията в ход на изобразяване от сетивното към свръхсетивното. Оттук се вижда и възможността за сродяване на едно второ равнище на осмисляне на „естетическото“ чувство с моралното чувство: „наричаме сгради или дървета величествени и великолепни (...), защото будят усещания, които съдържат нещо аналогично със съзнанието за едно състояние на духа, предизвикано от морални съждения“ (Kant, 1993b: 251 – 252). *Gesinnung* указва към естетическото чувство за много неизразими неща, към чувството за възхищение и към изумлението, към моралното чувство на уважение. Указването е следователно към етосните елементи на опита, които работят скачено с възприятийните елементи. *Gesinnung* внася прекъсване още на нивото на персонажната потенциалност, като нейното префигуриране става в светлината на мрежа от позиционни препращания между модалности.

4.1. Моделно-теоретични тезиси

– Ако моделът съхранява напрежение между удържане и надхвърляне на пример, тогава примерите указват към модалности, оставяйки „висящи във въздуха“ мрежи от позиционни препращания между модалности.

– Моделното експлициране на трансмодалности е указателно, доколкото само указва към мрежи от позиционни препращания между модалности и така оставя премоделирането като потенциалност.

В полемика с наратологичните теоретични ходове на представители на Българската гийомистка школа Дарин Тенев определя гледната точка „през насочеността, която тя въвежда“ – а тази насоченост според неговата теза е тройна: „насоченост към обект, към действие, към модалност“ (Tenev, 2018: 1). Съобразно вече получените дотук резултати: нахлуването на философията в литературното поле може да се осмисли и откъм моделиране на гледната точка, при което моделиране през *Gesinnung* могат да се открият важни модални преходи и бъде разбрана по-добре персонажната потенциалност. Насочването към модалност: *Gesinnung* разпознава субекта по такъв начин, че могат да се открият две нива: морално състояние на съзнанието и илюстрикуративно състояние на съзнанието (такова, в което са допуснати „много неизразими неща“ чрез естетическото чувство). Преходът от неразрешимия за Кант въпрос как моралният закон може да се превърне в мотив към моралното чувство, което познаваме, е *преход от модалност към трансмодалност* съгласно наратологичната терминология на

Христо Тодоров, имана предвид тук – модални категории са способността, желанието и задължението, а трансмодални – възприятие, чувства и интелект (вж. Todorov, 2018). Нека сега се върнем към тройната насоченост на гледната точка: така осъщественият преход и пренасочване на субекта към трансмодалността дава възможност тази насоченост да въвлече в релация насочеността към обект и насочеността към действие. Тук имат значение още два прехода, откриими чрез *Gesinnung*: от насоченост към обект с логически атрибути (по *Третата Критика*) – към такъв с естетически; от насоченост към морално действие (постъпка) – към свободната употреба на въображението. При такова динамизиране и взаимно релациониране на елементите на тройната насоченост на гледната точка освен до разподобяване на субекта стигаме и до модализиране на самата потенция – „модалността на самата модалност“ – до открояването на „сила на автомодализицията: невъзможността (на един субект или на един субстрат) да остане идентичен на себе си, да се съдържа в себе си“ (Manchev, 2017: 11). Така посредством философско нахлуване на философията през *Gesinnung* се движим в полето на потенциалност на самото наративно моделиране.

Некласическа (по залог) хипотеза: с пречупването на състоянието на съзнанието и подемането на илюстрикуративния му аспект в полето на самата литературна потенциалност бива породена динамизирана трансмоделност, осмисляща потенциалността на персонажите като фикционални фигури, „тяхната възможност за трансфигуриране“ (Tenev, 2017: 32).

4.2. Методологически стъпки на илюстрикуриране откъм *Gesinnung*

Методологическа стъпка 1. Прекарвам *Gesinnung* през стриктуративно свиване до пример, избирам свиването, което изважда понятието от дискурсивната логика на Кант (тук се мисли развиване на фигуративен потенциал към концептуална възможност – вж. Tenev, 2017: 27). Хваща се връзката с пасаж от *Втората Критика*: където става дума за усещания, „които съдържат нещо аналогично със съзнанието за едно състояние на духа [Gemütszustandes], предизвикано от морални съждения“ (Kant, 1993b: 251 – 252). Тази връзка може да се направи, доколкото Кант на много места разглежда *Gesinnung* като насочено, като съзнание, насочено към, като векторизирано съзнание. В такава векторизация се вкарва в ход илюстрикуратата: тя „ни позволява да видим не само като определяме *ex post*, но също и как тези по-късни и ретроактивни определения сами са трансформирани от онова, което определят, като в тях то мени понятието си“ (Tenev, 2017: 27). Трансфигурирането на *Gesinnung* по този начин е трансформирано от определяните от него връзки с други понятия. Освен това, ако при първоначалното свиване то определя пример (такъв, който показва как то управлява преходите между трансмодални и модални категории и как управлява тройната насоченост на трансмодалностите към обект, към действие и към модалност), то този пример е трансформиран от конкретиката на наративна логика, в която се разглеждат

въпросните преходи и тройна насоченост на трансмодалностите. В такъв случай опорните точки, от които се тръгва в посока към открояване на потенциалността на една художествена творба, са стъпили на теоретико-анализационен модел, изграден от илюстриктуративно динамизирано „състояние на съзнанието“, което указва към вътрешната модална векторизация в произведението.

Методологическа стъпка 2. Илюстриктурата задвижва теоретико-анализационния модел така, че конкретни движения на фигуратива (по примерите на цитирания по-горе пасаж от *Третата Критика* на Кант: „наричаме сгради или дървета величествени и великолепни, или полета – засмени и весели; дори багри биват наричани невинни, скромни, нежни“) със свиването до конкретна фигура развиваме откъм този модел различни типове чувства (трансмодалности) в работата им на схематизиращи и задвижващи „мисленето повече“ отвъд примера, във фигуративния потенциал на „съзнанието за известна безграничност във възможното разширение на нашите познания“ (Kant, 2013: 387). Тук терминът е *Bewußtsein* – осъзнаване; това предполага действие по удържане, подготвеност, рефлексивност и насоченост към онова, за което е съзнанието. Илюстриктурата отговаря на въпроса: „[К]ак се случва конкретизацията, ако има непредзададеност на действието, но същевременно фигуративът отваря потенциалното като потенциално в актуалното?“ (Tenev, 2017: 26). С това теоретико-анализационният модел играе ролята на пример, при който самият статут на пример става подвъпросен и с това моделът успява формално да указва уникалната потенциалност на произведение, в което е приложен, но в същото време успява и да открие конкретните модални векторизации на произведението, чрез които можем да стигнем до такива опорни точки, които също, от своя страна, да „са използвани като формално указващи към потенциалността на произведението и начините, по които то самото моделира“ (Tenev, 2016: 35). Така теоретико-анализационният модел методологически дава ясни ориентири за изграждането на изследователски модел „на основата на разнообразните начини, чрез които в своето самоотнасяне произведението указва потенциалността си (Ibid.: 34 – 35).

ACKNOWLEDGEMENT/БЛАГОДАРНОСТИ

Изследването е подготвено в рамките на текущ изследователски проект „Некласическа наука и некласически логики. Философско-методологически анализи и оценки“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ по конкурсна сесия 2017 г.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. С оглед на този въпрос бих припомнил и подложил на преразглеждане (или пък поне предоставил възможност да бъдат преосмислени с оглед на нас-

тоящия текст-експеримент) следните, които вече съм изложил на друго място, хипотези. 1) Трансценденталната синтеза става динамичното условие на действителен опит, а въображението се мисли като пластичен модус на трансценденталната синтеза, „междуместие“, в което се разиграва свободно (спонтанно и непреднамерено) фигуриране при срещата на про-цепти и образи-схеми. Въображението, в този смисъл, има статут на „активна потенция“, пластичен модус на трансценденталната синтеза, „отваряне на възможности“ за свързване и взаимодействие. Феномените ще се мислят като заместници на трансценденталната схема и като такъв тип медиатори, които са произведени в „ничията земя“ между априори и апостериори – във въображението като особен модус на трансценденталната синтеза. 2) Въображението се „самосезира“ при „пусков“ сингуларен акт на отделен (емпиричен) субект. То е контрасила в удържането на потенции, неговото безсилие да се саморепрезентира (то самото е невъобразимо), е също и възвратно движение за потенциализиране на потенции – безсилието е контрасила спрямо осъществяването на регулирано единство. Тази контрасила е равнозначна на съпротива. Спрямо сингуларността въображението е „слабо“, доколкото чрез нея се реализира в ограничен „канал“ на регулиране (схематизиране), „спояване“ на многото в едно.

2. В по-разгърнат вид: „Идеята за динамични форми, респективно динамични понятия, притежаващи пластичната потенция да изразяват динамични явления, без да ги редуцират (...), се свързва с понятието за фигура именно като пластичен рефлексивен деятел и посредник между нивото на онтологически пластицизъм и пойетическото му проявяване или „фигуриране“. Така фигурата се оказва едновременно деятел и епистемичен посредник и следователно фигурологията се явява преди всичко методологическа нагласа, а не толкова поле на изследвания, а още по-малко – хипотетична дисциплина“ (Manchev, 2018: 7). Също така, на друго място, под „фигура“ Манчев разбира „динамична категория, която в надхвърлянето на фикционалната фигуративна форма се явява като критическия потенциал на формата да мисли себе си, както и да оперира като инструмент за рефлексивна интервенция в полето на производството и оперирането на самите форми“ (Manchev 2015: 14; прев. на цитата – Дарин Тенев, цит. в: Tenev, 2017: 19).
3. Различие – неологизъм, изобретен от Димитър Камбуров като превод на *différance*, популяризиран от Дарин Тенев.
4. „Самата илюстриктура работи скачено със самоотнасящото повторение на въображението като сингуларност, при която самоотнасящото повторение на производението, от което идват фикционални персонажи, произвежда моделно/тълкуващо легитимни примери в стриктуриращото движение. В същото време, откъм потенциализирането на потенции чрез въображението (в безсилието му като особена сила) имаме движението, при което в разнообразните начини на самоотнасяне на производението в (транс)моделната му динамология и виртуално единство става подриване на при-мера, минаване отвъд него. По този начин фигуративната потенциалност на фикционален персонаж получава освобождаване от „наративния плен“

на съответна творба, но именно с това заиграва на страната на моделната динамология или трансмоделна потенциалност на самата творба в самоотнасянето ѝ“ (Enchev, 2018: 7).

REFERENCES/LITERATURA

- Derrida, J. (1980). *La Carte postale – de Socrate à Freud et au-delà*. Paris: Flammarion.
- Enchev, K. (2018). Denarativizatsia i figurativna potentsialnost. Opiti varhu Darin Tenev. *Piron*, 15 (*Nova naratologia*), URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2018/03/Kristiyan-Enchev-Denarrativization.pdf> [Енчев, К. (2018). Денаративизация и фигуративна потенциалност. Опити върху Дарин Тенев. *Пирон*, 15 (*Нова наратология*), URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2018/03/Kristiyan-Enchev-Denarrativization.pdf>].
- Kant, I. (1993a). *Kritika na prakticheskia razum*. Sofia: Izdatelstvo na BAN [Кант, И. (1993a). *Критика на практическия разум*. София: Издателство на БАН].
- Kant, I. (1993b). *Kritika na sposobnostta za sazhdenie*. Sofia: Izdatelstvo na BAN [Кант, И. (1993b). *Критика на способността за съждение*. София: Издателство на БАН].
- Kant, I. (2013). *Kritika na chistia razum (Treto dopalнено издание)*. Sofia: Prof. Marin Drinov. [Кант, И. (2013). *Критика на чистия разум (Трето допълнено издание)*. София: Проф. Марин Дринов].
- Manchev, B. (2015). The New Arachne. Towards a Poetics of Dynamic Forms. *Performance Research*, 20/1: 13 – 21.
- Manchev, B. (2017). Vazmozhnostta, koyato zhelaе (Za edna dinamichna ontologia), *Filosofski alternativi* 2 – 3: 5 – 16 [Манчев, Б. (2017). Възможността, която желае (За една динамична онтология), *Философски алтернативи* 2 – 3: 5 – 16].
- Manchev, B. (2018). Filosofska figurologia i teoria na povestvovaniето. Vstapitelni metodologicheski belezhki. *Piron*, 15 (*Nova naratologia*), URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2018/03/Boyan-Manchev-Philosophical-Figurology.pdf> [Манчев, Б. (2018). Философска фигурология и теория на повествованието. Встъпителни методологически бележки. *Пирон*, 15 (*Нова наратология*), URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2018/03/Boyan-Manchev-Philosophical-Figurology.pdf>].
- Tenev, D. (2016). Modelirane, metamorfoza: formalnite ukazania na Kafka. In: *Vremeto na metamorfozata (Opiti varhu Kafka)*, Sofiyski literaturovedski seminar. Sofia: Iztok-Zapad, 2016, pp. 33 – 58 [Тенев, Д. (2016). Моделиране, метаморфоза: формалните указания на Кафка.

- Във: *Времето на метаморфозата (Опити върху Кафка)*, Софийски литературоведски семинар. София: Изток-Запад, 2016, сс. 33 – 58].
- Tenev, D. (2017). Potentsiite na figurata: mezhdu narativnite harakteri i retoricheskite pohvati, *Filosofski alternativi* 2 – 3: 17 – 35 [Тенев, Д. (2017). Потенциите на фигурата: между наративните характери и реторическите похвати, *Философски алтернативи* 2 – 3: 17 – 35].
- Tenev, D. (2018). Glednata tochka i narativnite modalnosti. *Piron*, 15 (*Nova naratologia*), URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2018/03/Darin-Tenev-The-Point-of-View.pdf> [Тенев, Д. (2018). Гледната точка и наративните модалности. *Пирон*, 15 (*Нова наратология*), URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2018/03/Darin-Tenev-The-Point-of-View.pdf>].
- Todorov, Hr. (2018). Yerarhia na vrazkite v povestvovaniето, transl. D. Tenev. *Piron*, 15 (*Nova naratologia*), URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2018/03/Christo-Todorov-Hierarchy.pdf>. [Тодоров, Хр. (2018). Йерархия на връзките в повествованието, прев. Д. Тенев. *Пирон*, 15 (*Нова наратология*), URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2018/03/Christo-Todorov-Hierarchy.pdf>].

THE ILLUSTRICTURE AS A NON-CLASSICAL PHILOSOPHIC IDIOM: PROSPECTS AND PROJECTIONS

Abstract. In this text-experiment I will try to think in a new direction the proximity of illustricture with the figurology of Boyan Manchev. Illustricture is a dynamic mode of work of the introduced here concept *figure-form* (dynamized form), through which it becomes understandable why and how a figurative potentiality can evolve to a conceptual opportunity. Figurativeness can also be thought as one unlocking its own field of potentiality and self-actualizing forceful virtuality. The non-classical hypothesis of that experiment is: the being's act of affirmation of linguistic meanings *illustricturatively* creates (unpredictable) essences, as long as it contains within itself repetitive structure charged with deviation.

✉ **Dr. Kristiyan Enchev, Assoc. Prof.**

Institute for the Study of Societies and Knowledge
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
E-mail: chris.enchev@gmail.com